

SZERELMI ROMANTIKUS KOMÉDIA KOMÁROMBAN A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ A VELENCEI KALMÁR CIME ELŐADÁSARÓL

Ismert szerzőnk ezt a művét valamikor a nagy királydrámák és fergeteges vígjátékok születése idején írta, 1594-ben talán; az biztos, hogy 1598-ban már írtak róla. A cselekménysor mozgatórugói (többek között) a szerelem, a félreértés, a pénz, a pénztelenség, az ármány, a gonoszság, a szeretet, majd végül megérkeznek az elveszettek hitt hajók, előkerülnek a gyűrűk, a bor, a jó elnyeri méltó jutalmát, a gaz pedig a büntetését. Így vélekedhetett a balga Shakespeare William anno az internet nélküli világban, mert nem látta előre, hogy a színművét majd arra érdemes nagyformátumú Kárpát-medencei magyar színházi rendezők a XX–XXI. században átértelmezik, például azért, hogy zsidó–keresztény ellentétet kreálhassanak belőle. A nézőtérén pedig általában zsidók, keresztények és ateisták ülnek, így létrejöhet a hön áhított feszültség.

A mi rendezőnk, Szőcs Artur, m. v. sem volt rest, elfogadva a kihívást, kegyetlenül vizionált, s látomásaira hagyatkozva Shakespeare vonatkozó szövegei alapján színpadunkra helyezett egy véletlenszerűen konkrét filmre emlékeztető (Michael Radford: *The Merchant of Venice*, 2004), ám határozottan esetleges sorrendű ötletsort. Vélhetően azt gondolta magáról, hogy ő nemcsak rendező, hanem dramaturg is, pedig nem. A Komáromi Jókai

Színházban prezentált munkája alapján pedig mint rendező csak azért nem bukott nagyon látványosat, mert a mi hálás közönségünk az előadás végén szeret tapsolni. Ennek viszont kevés köze van a szakmához.

1.

Ami az előadást illeti:

A közönség a tenger felől látja a kikötőt, szemben a Dózse-palotát, az előtte ringatózó gondolákat. Balra utcarészlet, jobbra tengerész kocsmá (?) , hátul Öreg Gobbo (Németh István) horgászik. A félhomály alapján az egész előadás alatt vagy hajnal lehet, vagy késő alkonyat, esetleg napfogyatkozás, ami csak azért zavaró, mert nem látni a játzókok arcát. Vegyük úgy, hogy most éppen reggel van, a (tengerész)kocsmába betödul Salarino (Bernáth Tamás), Antonio velencei kalmár (Ollé Erik m. v.), majd Lorenzo (Tóth Károly e. h.) és Gratiano (Olasz István), később Antonio barátja, Bassanio (Szabó Viktor), a falatlan (tengerész)kocsmán túl egy gondolában Solanio (Kátai István m. ö. v.) ül. Isznak, s közben meghányják-vetik Antonio aznapi lelki állapotát, aki, mint kiderül, sem nem szomorú, sem nem vidám, sem nem szerelmes. „A világ nekem nem több, mint világ, színpad, melyen eljátsszuk szerepünket, s én búsat játszom” – mondja Antonio. Ha-

¹ Az előadás bemutatóját 2014. május 2-án tartották a Komáromi Jókai Színházban. – A szerk.

marosan értesülünk, hogy Bassaniónak egy lánykérés ügyében sok pénzre lenne szüksége, mint rendszeren, most is Antoniótól kér kölcsön, s elindulhatna egy számos shakespeare-i csavarintással megkomponált vígjáték. Más döntés született, tételesen az, hogy a színjátékon keresztül, Shakespeare hathatós segítségével felhívjuk a figyelmet az antiszemitizmus veszélyeire, különös tekintettel a magyar antiszemitizmusra. A probléma csak annyi, hogy a kíméletlen dramaturgiai beavatkozás (húzás, szövegkurtítás) ellenére Shakespeare szövege ezután is vígjátéki elemeket hordozó romantikus szöveg marad, a rendezői-dramaturgiai értelmezés viszont aktuál-közéleti drámát szervez belőle. Nem véletlen ezek után, hogy például Shylock (Fabó Tibor, Jászai Mari-díjas) és Tubal (Mokos Attila) (mindketten zsidók) jelenetében mind a játszók, mind a közönség faarcúan mered egymásra, holott a színházi világ egyik legmarkánsabb helyzetkomikumának lehetnénk tanúi, tételesen a rafinált zsidó gondolkodás szülte első, még a XVI. században lejegyzett poénjainak.

Egy pillanatra térjünk még vissza a tengerész kocsmába, ahol ifjaink pajzán gondolatok mentén tervezik a jövőt, miközben Salarino hozott párnákon ülve szakállat fest az arcára.

2.

Ugyanebben az időben a Dózse-palota jobb oldali szárnyának túllfüggönyös társalkodó szobájában két árny, vélhetően Portia, gazdag hölgy, később mint Balthasar, jogtudós (Bárdos Judit m. v.), valamint komornája, Nerissa (Tar Renáta) fecsegnek valamiről, s pótcselekvésként Concorde típusú papírrepülőket hajigálnak egymás felé. A legények elhagyják a kocsmát s a játékteret, Öreg Gobbo összekapcsolja horgász-készségét, s ezt mormogja: „Nesztor tossza meg!”, így ér véget az első

szín. A második pedig azzal kezdődik, hogy Portia és Nerissa egyöntetű természetességgel betérnek ugyanebbe az ivóba, közlik velünk a közeljövő eseményeit, majd felkapják Salarino párnáit, s bájosan távoznak. Többek között ezért a kérdőjel a tengerész kocsmánál, mert a színpadon nem árt tudni, hogy mi micsoda.

A Velencei-öblöt mély csatorna választja ketté – később, amikor Lanzelo Gobbo, bohóc, Shylock szolgája (Majorfalvi Bálint) beleteszi az utazóládáját, kiderül, hogy mégsem olyan mély –, melybe olykor stégeket tolnak ki, s mert a bal oldali stég egyben Shylock irodája is, naivan azt gondolhatnánk, hogy a bal part a zsidóké, a jobb part pedig a keresztényeké. A harmadik szín látványa ezt sugallja. A 4. szín nyújt erre markáns cáfolatot, miszerint Shylock házában egyik fele a bal, a másik viszont a jobb parton helyezkedik el. A két épület között az öblös – biztosan van rá értelmes magyarázat –, s az öblön átkiabálva inti Shylock lányát, Jessicát (Holocsy Krisztina): „Nehogy az ablakodra felkapaszkodj és fejedet kidugva a bemázolt arcú keresztény bolondokra bámulj!” Jessica jól nevelt lány, nem kiabál az öblön át, nekünk mondja csak kacéran: „Ha a szerencse mosolyog ma rám, holnap nincs lányod, s nekem nincs apám.”

S most térjünk vissza a 3. színhez, mely kulcsfontosságú, mert itt ismerszik meg Shylock (ha nem mondjuk zsidónak, ugye nem is fáj annyira?) és Antonio (ha nem tudjuk, hogy keresztény, fel se tűnik) jelleme. Shylock gyűlöli Antoniót („Gyűlölöm őt. Gyűlölöm, mert keresztény”) Antonio megveti Shylockot („Kutya vagy – mondanám most is örömmel, megrúgnálak, leköpnének megint”), a kényszer mégis egy hajóba kényszeríti őket, mert Shylock bosszúlehetőségét szimatol, Antonio pedig csak Shylock hiteléből segíthet Bassanión. Shylock zálogfeltétele viszont kegyetlen: „Megegyeztünk,

bánatpénz az legyen, hogy kivághatok egy fontot belőled, szép húsdoból, testednek ama részén, ahol nekem majd épp kedvem telik.” Mint később megtudjuk, ez az egyfontnyi hús Antonio szíve lenne.

Más szálakon – mese a mesében – szerelmek szövődnek: Lorenzo a karnevál éjszakáján egy frappáns, magában burleszk elemeket hordozó jelenetben megszőkteti Jessicát, aki biztos, ami biztos alapon magához veszi apja pénzét s ékszerei egy részét is, további lézengésük dramaturgiai kudarc.

Portia kezéért számos kérő verseng, az ő szíve persze csak Bassanióért dobog. Arany-, ezüst- vagy ólomládika rejti Portia arcképét, melyet ki meglel, azé a nő keze. A kérők közül fizikailag csak Marokkó hercegét (Skronka Tibor) ismerhetjük meg, kinek jelenléte mind az udvarlási, mind pedig a választási motívumban felüdülést hoz az egyébként lagymatagon folydogáló történetben. Remek a herceg fél-nyelvtudása, s ragyogó Nerissa szinkrontolmácsolása:

PORTIA: Vedd át herceg, s, ha benne van képem, tied vagyok.

NERISSA: Herceg, na, nő van benne-é? Lenne nekedé!

MAROKKÓ: Pokol! Ez mi ez? Fejhalál, szem, tekercs. Olvas, mit ír?

S ha már így szóba került, örvendek Bárdos Judit őszinte, tiszta, mégis bájosan fiatalos, sallangmentes szerepformálásának.

3.

Örülhettünk egy-egy, az események alakulását nem túlságosan befolyásoló, ám színészileg hiteles etűdnek is, ilyen például Öreg Gobbo és Lanzelo Gobbo megismerkedése, melyben apa és fia életük első találkozásakor olyan bensőséges odaadással beszélnek el egymás mellett, mintha minden nap

megismétlődő leckét mondanának fel. Vagy Gratiano jelenései, aki mindenkor színt és dinamikát visz az unatkozó lanyhaságba: folyamatos részegsége sem egysíkú, s ha szerepénél fogva nem is mozdítja előre a fejleményeket, figurája mindenképpen emlékezetes marad.

Kevésbé a gyűrűk s hordozóik kálváriája. Üresjárat, minden feszültséget nélkülöző kiútkeresés, szenttelen dumaszínházi beütésekkel.

Szerencsére tudjuk, hogy ketyeg Antonio órája, s el kell jönnie a pillanatnak, amikor Shylock pénz híján behajtja zálogát, s türelmünk rózsát termett. Igaz, a velencei törvények szerint Antonio ügye vesztesre áll, de bízunk Portia-Balthazar sikerügyvédben, Antonio számára még él a remény. A tárgyalás mint szuggesztív mozzanat helyrehozhatta volna az előadás feszültségmentességét, sajnos másként lett. Azzal ugyanis, hogy a rendező megszakítja a tárgyalást, s futtat még egy kört a gyűrűkkel kapcsolatos odaadom-nem-adom-megígértem-nem-tartom-be-jaj-mi-lesz körül, olyan mértékben oldja a feszültséget, hogy a másodkezdesre már nehéz ráhangolódni. Mégsem lett volna reménytelen, ha a rendező odafigyelt, de valami másra figyelt. Nézzük meg az érintettek színpadi elhelyezését: Portia, itt Balthasar jogtudós szerepében, a szín bal oldalán, az utcasarkon áll, s a közönségnek (velencei polgároknak?) intézi védőbeszédét. Antonio az öböl közepén, fóliába csavarva, háttal a kését fenő és Antonio szívét kivágni készülő Shylocknak. Shylock beszáll a csónakba, innen vádol, majd összeomolva védekezik, a palota árkádján félhomályban ül az enervált Dózse (Dráfi Mátyás, Jászai Mari-díjas). Azáltal, hogy Antonio hátat fordít a vérszomjas Shylocknak, megtörténik az önfeladás, s a tárgyalásnak tovább nincs tétje. Ollé Erik mind emberi, mind

színészi mivoltában izgága, büszke, rátarti, szerepfigurája, Antonio pedig büszke velencei kalmár, aki nem alkuszik meg sem a sorával, sem a hatalmaskodókkal. Önfeladás? Meghunyáskodás? Ugyan! Más a jellem, más az egyéniség. Szócs vonatkozó instrukciója Michael Radford elképzelése, amit egy bizonyos filmben Jeremy Irons formált meg. Nem volt elégáns Szócs Arturtól emellett többek között az sem, hogy a húzások kísértetiesen hasonlítanak a filmbéli húzásokra, az eszmeisége pedig... szinte azonos. Szereposztási tévedés volt Holocsy Krisztinára osztani Jessica szerepét is, hiába a színészi alázat, a mesterségbeli tudás, ha a színésznő számára mélyen idegen Jessica figurája. Ha szóba kerültek a színészek, két dolgot mindenképpen meg kell említenünk: az egyik, Bassanio szerepének pontos megformálása Szabó Viktor által: figyelmet érdemlő teljesítmény. A másik, minden játészó jelenlétének az elismerése, akik megtettek mindent azért, hogy a rendezői káoszban színészi rendet teremtsenek. Sokat tett ennek érdekében Fabó Tibor is, aki Shylock karakterének megformálásában nagyot alkotott, arról nem tehet, hogy a hangsúlyos mondatai is visszhangtalanok maradtak.

Azt, hogy a pör elvárásainknak megfelelően végződik, Shakespeare-nek köszönhetjük.

Gadus Erika m. v. jelmezei minden szakmai igényt kielégítettek: ilyen a semmiből megtörtént varázslat.

A monumentális díszletet Kalácska Gábor m. v. álmodta meg, látványában lenyűgöző, a színpadi játékhoz viszont alkalmatlan, köz-és sérülésveszélyes.

A zenei részt John Dowland zenéjének felhasználásával Dinnyés Dániel m. v. szerezte, megtámogatta az előadást.

Pálinkás Andrásy Zsuzsa korrepetitor kitűnő munkával keretbe foglalta az előadást.

A sötétben Madarász András m. v. gitározott, tisztán, profi módon, tiszteletre méltó alázattal.

A dalszövegeket Hajós András m. v. írta.

4.

A Komáromi Jókai Színházban *A velencei kalmárt* első leosztásban Harsányi Zsoltnak kellett volna megrendeznie, aki betegségére való hivatkozással lemondta a közreműködést. A színház vezetése számos rendezőt keresett meg, de évad közben reménytelennek tűnt a vállalkozás, nem csoda, hiszen a felkért rendezőknek alig két hetük lett volna a felkészülésre. Végül Szócs Artur vállalta, mondván, ismeri a drámát, főiskolásként értelmezte is, ami esetünkben kevésnek bizonyult. Le lehet vonni a tanulságokat: ez a társulat és ez a közönség ennél többet érdemel.